

SEMBLANZA SOBRE EL ARQUITECTO Y ACADÉMICO DE HONOR JUAN JOSÉ ESTELLÉS CEBA

JOAQUÍN MICHAVILA ASENSI*

Presidente de la Real Academia

I lms. Autoritats.

II lms. Srs. Acadèmics.

Distingit públic assistent:

Constituïx l'acte més solemne dels celebrats per la Reial Acadèmia la recepció i presa de possessió dels seus membres després de la preceptiva elecció. Fet que si, com en aquest cas, no significa cobrir la vacant produïda per la mort d'un dels seus membres, afegix doble motiu de satisfacció i joia, estant absent, per tant, el sentiment natural de condol per la pèrdua d'un company. Els Estatuts de la Reial Acadèmia, sense especificar si el nou acadèmic accedix a la categoria de numerari o al suprem rang d'acadèmic d'honor, com és el cas que ens ocupa, determinen que l'acadèmic electe ha de prendre possessió en sessió pública mitjançant la lectura del preceptiu discurs d'ingrés.

Pronunciat aquest, hem de felicitar-nos també per la rigorosa anàlisi que Juanjo Estellés ens ha fet de dos arquitectes valencians tan representatius de les modernes tendències, avantguardistes si més no a la seua època, com foren Lluís Albert Ballesteros i Joaquim Rieta Sister, acadèmics ambdós de preclara memòria.

Complix-me a mi ara, com a comissionat per a l'honorós encàrrec de rebre al nou acadèmic, glosar els mèrits de Juanjo Estellés, tant pel que fa al seu dens currículum professional com pel que fa a les seues influents inquietuds culturals de què jo mateix, com altres artistes de la meua generació, hem pogut lucrar-nos profitosament.

Juanjo Estellés ens hi ha llegat primer que res una obra arquitectònica innovadora, original als seus plantejaments, alineats sempre en la modernitat. Com diria Ludwig Wittgenstein, Juanjo Estellés forma part dels arquitectes classificats pel filòsof alemany con de "bons", és a dir aquells que fan front a qualsevol temptació que els allunye de la seua envejable vocació, el contrari dels que qualifica de "roïns" per sucumbir a elles.

Nascut a València, va iniciar els seus estudis amb una clara i primerenca vocació per l'arquitectura, carrera en què es va formar profitosament en la prestigiosa Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, tenint com a professors al senyors Adolf Florensa, Eusebi Bona, Bonaventura Bassegoda, Pere Doménech, Josep Rafols i Josep Maríà Joujol, entre d'altres. Al 1948 finalitza la carrera d'arquitectura però no els estudis de tan complexa professió, obtenint, anys després, el títol de Doctor Arquitecte. Home de grans inquietuds i sensibilitat social, al 1966 és nomenat secretari de la Comissió de Cultura del Col·legi Oficial d'Arquitectes de la Comunitat Valenciana, devent-se a la seua iniciativa l'organització de múltiples exposicions i conferències, amb particular atenció al camp del disseny industrial. Al any següent és nomenat professor en la recent inaugurada Escola d'Arquitectura de València, impartint la docència d'assignatures con ara Anàlisi de Forma, Elements de Composició, Projectes, Estètica i Composició, etc. La Junta de Govern del citat

* Discurso de contestación al parlamento del Académico de Honor Excmo. Sr. D. Juan José Estellés Ceba en sesión pública celebrada el día 26 de abril de 2005.

Col·legi acordà designar-li, al 1999, *Mestre Valencià d'Arquitectura*. Ha col·laborat en revistes com *Suma y Sigue del Arte Contemporanio*, *Saó*, *Papers de Cultura*, *Arquitectura Bis*, *Arte Vivo*, etc.

Però sobretot ha exercit la professió d'arquitecte, tant a la seua vessant purament creativa com al camp de la restauració.

Així, destacaríem entre les seues nombroses edificacions la del Col·legi Major de la Presentació i de Sant Tomás de Villanueva (1960), d'unes estudiades façanes de ritme lineal a l'inserir els massissos de la fàbrica dins d'una retícula dibuixada per l'estructura de ferro laminat.

La del temple parroquial del Patriarca Sant Josep (1965), la nau central de la qual evoca les de la basílica clàssica i on la carència de nau lateral dreta es compensa amb una claraboia, a nivell de les jàssenes del sostre, que es dirigeix al parament oblic del presbiteri, constituint la façana recaient a l'avinguda del Port, amb la seua original torre, un referent singular d'eix entorn urbanístic.

L'edifici de vivendes recaient a la plaça d'Alfons el Magnànim (1966), la façana del qual ve marcada per una successió de frisos de persianes corredisses de mobila sobre unes baranes aplacades de marbre blanc, constituïx per la seua banda un exemple de meridiana economia estructural a l'efecte de valorar al màxim la funcionalitat de la façana, potenciant la seua relació, sense interferències, amb l'espai exterior i la il·luminació envoltant.

El singular Centre de Recuperació i Rehabilitació de la Federació de Montepíos i Mutualidades de Levante (1967), projectat a partir de tres línies d'actuació decisives que articulen les corresponents àrees edificades i dividixen funcionalment l'edifici tant en vertical com en horitzontal, Així, presenta la seua estructura de formigó armat facetat en relació amb la distribució d'esforços, buscant també matisar els jocs de llum i ombra. Un poc a la manera de l'edifici, per ell tan admirat, del secretariat de la UNESCO, la convergència de les dos naus vistes simultàniament i la duplicitat dels seus punts de fuga, dinamitzen la massa per elles definida. Considerant Juanjo Estelles que, per a l'ocupant d'un edifici aïllat al camp, tal com és el del Centre de Rehabilitació, i on el que tot el que veu és horitzó, el nostre arquitecte trenca

intencionadament la planta per la vertical de l'escala central, a l'efecte de que les galeries d'ambdós naus permeteren, a l'encarar-se, la comunicació visual entre elles.

El camp de futbol del Llevant Unió Esportiva (1968), constituïx per la seua banda un innovador estadi que, a l'arrancar les graderies amb certa separació dels límits del camp de joc, permet reduir la pendent dels mateixos sense menyscar la visibilitat. La marquesina està construïda amb estructura metàl·lica triangular, rebuda per un pòrtic amb el pilar exterior treballat a tracció.

El convent d'agustines de Santa Tecla, a Picassent, construït a principis dels anys setanta, oferix també una original fractura en la zona de l'escala, motivada pel desig de disposar amb independència dels dos sectors resultants. Situat en la vessant del Vedat que descendix suaument fins a l'Albufera, va paréixer convenient obrir les cel·les de les religioses en eixa direcció a l'efecte de que disfrutaren plenament de tan bell panorama.

La guarderia infantil del carrer Ricardo Micó (1976), es resol encertadament en un solar estret, escàs i flanquejat per alts edificis, en introduir un desplaçament transversal de l'aula central que permet que cada una de les aules dispose de la seua pròpia terrassa, indispensable per la recreació dels xiquets.

El Centre d'Ensenyança General Bàsica del carrer Periodista Calderón (1979) aconseguix, gràcies als pilars de formigó armat en secció en forma de T, una bona solapa dels tancaments, que horitzontalment es recolzen en un galce produït en el forjat; amb això els paraments queden plans, sense perdre la referència a l'estructura que les ordena.

Un dels seus últims edificis és el del magatzem, laboratori i oficines per a la Filmoteca de la Comunitat Valenciana, complexa edificació exenta enclavada als afores de Paterna.

En tots estos edificis, fent pròpia la recomanació de Paul Dumaz, Juanjo Estelles estima que tant el col·legi, la llar, l'oficina, o la fàbrica, llocs de formació, descans, treball o oci, constituïxen espais on l'home pasa gran part de la seua vida i, per tant, han de ser humanitzats per la forma i el color, açò és, per l'Art.

Així, aquestes creacions arquitectòniques as-
sumixen i actualitzen, d'alguna manera, el principi
de William Morris de què l'ornamentació forma una
sola cosa amb l'objecte, en este cas amb l'edifici. Fent
realitat el que l'ornamentació, en la seua essència i en
els seus mitjans d'expressió, no negue la seua relació
amb les lleis de la naturalesa i de les coses, la més
òptima correlació entre l'ambient d'un espai concret
i la construcció que s'inserix en aquell.

Com a arquitecte restaurador ha sabut unir el més
exigent respecte amb la fàbrica original i les tècniques
més avançades i segures. Així, destaquen les seues
intervencions en la tan degradada mole barroca de
l'església parroquial de San Joan del Mercat, sobretot
en la portada del carrer *Vell de la Palla* i en la façana
principal recaient a la plaça del Mercat, on va reforçar
amb una mènsula baixada amb un jabalcó, de perfils
d'acer inoxidable, el casilici del rellotge, disposant-
se al nivell del sòcol un joc de tirants amb els tensors
accessibles, i a nivell de la cornisa un altre joc, també
d'acer inoxidable, que, després del procés de tensat,
ha quedat embegut en la pròpia fàbrica.

Efectuat este ràpid recorregut per la trajectòria
professional de Juanjo Estellés, deixaríem molt in-
complet el seu perfil d'arquitecte si no subratllàrem
la seua dimensió autènticament humanística, cosa
que en el cas d'arquitectes eminents com és el seu sol
ser consubstancial.

Volguera destacar per tant la participació de Juanjo
Estellés en la conformació programàtica del Grup Par-
palló. Una agrupació d'artistes valencians que, guiada
inicialment per un modest propòsit d'animació de
la vida artística de la ciutat –inserta aleshores dins
de l'ombriu context sociocultural de l'Espanya de la
meitat dels cinquanta– va arribar a constituir el més
prometedor factor del canvi llavors iniciat en la tra-
jectòria artística valenciana d'avantguarda. El Grup
Parpalló, com el Grup el Pas, a Madrid, i el Dau al
Set, a Barcelona, buscava, afanosament, els camins
per a incorporar-se al moviment europeu iniciat per
les avantguardes dels anys vint.

En aquelles reunions que teníem a l'Institut
Iberoamericà de l'Ateneu, quan no en la desapar-
eguda Casa Pedro (el local de Javier Marco, decorat
per Martínez Peris i Manolo Gil) i, setmanalment, a
casa de Manolo i Jacinta Gil, es discutia apassion-
adament sobre la teoria de la relativitat (l'inevitable

espai-temps) i, com no, la integració de les arts,
l'obra d'art total, el tema que, des de Van de Velde o
el moviment Arts and Crafts, de William Morris, va
preocupar a quasi tots els grups d'avantguarda en
la primera meitat del segle passat.

A Juanjo Estellés es van deure les primeres notícies
que vam tindre sobre la semiòtica, quan no havia ar-
ribat a nosaltres encara ni tan sols el transcendental
estudi d'Umberto Eco titulat *Òpera Aperta*, si bé dis-
cutíem ja molt aleshores l'obra de Kandinsky *Punt i
línia enfront del pla* que, en certa manera, plantejava
per lliure els problemes de significat.

Eren els anys en què sempre portàvem entre mans
una exposició, amb expectatives més o menys con-
cretes, Manolo Gil, Salvador Sòria, Eusebio Sempere,
Vicente Castellano o jo mateix, participant també en
l'elaboració dels números d'*Art Viu*, coordinada des
del principi per Vicent Aguilera.

La seua preocupació per promoure i dignificar
l'Art Popular a la consciència col·lectiva ha sigut mo-
tiu constant de les seues reflexions més lúcides. Així,
segons ell, per a salvar l'Art Popular caldria defensar
un Art del Poble, producte d'una cultura del Poble,
enfront d'un art i cultura de masses mediatitzats i
dirigits burocràticament pel poder. Per a Juanjo Es-
tellés, a més, l'Art del Poble, amb majúscules, hauria
de ser un art en què el poble passara d'espectador
i consumidor a protagonista, assumint el paper
d'actor principal de la festa. Perquè, al seu parer, és
a la festa, a la participació espontània i directa, on es
pot, i és interessant que s'aconsegueisca potenciar una
consciència i identitat col·lectives.

Tornant a subratllar la categoria de gran ar-
quitecte que concorreix en la persona del nostre
recipiendari volguera evocar les paraules de Plató
afirmit que l'arquitecte no usa del ministeri de
les mans, sinó presidix als que les usen, donant a
entendre ser professió més d'especulació que de
ministeri. I en aquest sentit, el mateix Plató, en *Cliti-
phone*, afirma que a partir d'aquest Art es produïx
l'edifici, que pertany a l'obra, i l'Arquitectura, que
pertany a la doctrina.

Ja per a concloure, podria aplicar-se també a
l'arquitecte Juanjo Estellés la definició de Vitru-
bio a l'afirmar de l'artífex arquitecte que la seua
obra és producte del racional discurs que produïx

l'enteniment cultivat per a l'execució i materialització d'aquella. Ensenyant, amb regles i proporcions científiques, el que tot un equip d'executors han d'obrar d'acord amb les seues meditates pervisions i estudiades ordres.

Benvingut siga a esta docta casa, con a Acadèmic d'Honor, l'arquitecte Juanjo Estellés que tant ens

honra amb la seua presència i amb la seua exemplar personalitat, tan admirada com eficient.

Eximi representant de la –en paraules de l'acadèmic Fernando Llorca Díe en un altre discurs d'ingrés– gloriosa escola d'arquitectura valenciana, la seua incorporació a esta Reial Acadèmia va a enriquir-nos a tots amb la seua saviesa, professionalitat i bonhomia de bé.